

ŞARKILARDA ÖMER HAYYAM

DOÇ. DR. A. HİLAL KALKANDELEN *

Öz

Ömer Hayyâm (1048-1132?), İnan'ın Nişabur kentinde doğmuş, öğrenimini Semerkant'ta yapmış; Belh, Merv, Herat gibi şehirlere seyahat ettikten sonra Selçuklu sultanı Melikşah'ın (ö. 485/1092) ölümüne kadar İsfahan'da yaşamıştır. İsfahan'da bir rasathane kurup, gökyüzü, meteoroloji ve değerli madenler ile ilgili çeşitli çalışmalar yapan Hayyâm, yaratılış ve varlık hakkında eserler vermiş; cebir, geometri, astronomi, fizik, tıp ve müzikle de uğraşmıştır. Felsefesi ve daha sonradan tanındığı şairliği ile şöhret bulan Hayyâm'ın rubailerinin kendine özgü edebî özellikleri bulunmaktadır. O, az sözle çok şeyden; yalın dille çok derin konulardan bahsetmiştir. XIX. yüzyıldan itibaren Türkiye'de Hayyâm rubailerine olan ilgi artışıyla rubailer konusunda birçok yazı yazılmış ve rubailerin pek çok tercümesi yapılmıştır. Onun içten, canlı, özlü, eskimeyen, zaman geçtikçe yenilenen, sanat zevki ve şiirsel yeteneği ile oluşmuş rubaileri bestelenmiş ve günümüzde dillerde dolaşmaktadır. Çalışmada dikkat çekici olan bu eserler incelenecek ve bu rubailerden ne kadar etkilenildiğini göstermek için Farsça orijinalinden yapılan Türkçeleri ile karşılaştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ömer Hayyâm, Rubai, Farsça, Şarkı.

ABSTRACT

Umar K_hayyam (1048-1132) was born in Nishapur in Iran, received his education in Samarkand, and after travelling to cities such as Balkh, Marw and Herât, he lived in Isfahan until the death of Malik-Shah, the sultan of

* DOÇ. DR. A. HİLAL KALKANDELEN, Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Ataturk University, Faculty of Theology, Department of Turkish-Islamic Literature, Email: ahilal@atauni.edu.tr, Orcid ID: 0000-0001-8173-9197, (Makale Geliş Tarihi: 07.07.2021/Kabul Tarihi: 27.07.2021).

the Seljuk Empire. Having founded an observatory in Isfahan and making various researches about sky, meteorology and valuable mines, Khayyam produced books about creation and existence, and he was interested in algebra, geometry, astronomy, physics, medicine and music. The rubais of Khayyam, who later became famous thanks to his philosophy and his poetry, have unique literary characteristics. He wrote with a concise yet complete tone, and though he used a simple language he addressed quite deep matters. Starting from the 19th century, due to the increase in the interest to the rubais of Khayyam, many articles have been written about rubais and many translations of the rubais have been made. His rubais, which are sincere, vivid, laconic, timeless, regenerating and formed with ability in poetry and good taste of arts, have been composed and today these are commonly known. In this study, these attention-grabbing works will be examined and to show how influential these rubais have been, original Persian versions will be compared with their Turkish translations.

Keywords: 'Umar Khayyam, Rubai, Persian, Song Poems.

چکیده

عمر خیام (۱۰۴۸-۱۱۳۲) در شهر نیشابور ایران متولد شده است. تحصیلات خویش را در سمرقند انجام داده است. پس از سیاحت در شهرهایی چون بلخ، مرو و سمرقند تا پایان زندگی پادشاه سلجوقی ملکشاه در اصفهان زیسته است. خیام یک رصدخانه در اصفهان تأسیس کرد و مطالعات مختلفی را در مورد آسمان، هواشناسی و فلزات گرانبها انجام داد، آثاری درباره خلقت و وجود نوشت. او همچنین به جبر، هندسه، نجوم، فیزیک، پزشکی و موسیقی پرداخت. خیام که با فلسفه خود شهرت یافت و بعدها به خاطر شعرش مشهور شد، ویژگی های ادبی خاص خود را دارد. او بسیار کم حرف است و در مورد موضوعات بسیار عمیق به زبان ساده صحبت کرد. با افزایش علاقه به رباعیات خیام در ترکیه از قرن نوزدهم، مقالات زیادی در مورد رباعیات نوشته شده و ترجمه های زیادی آن ها انجام شده است. رباعیات او، صادقانه، پر جنب و جوش، مختصر، بی قید و زمان که با گذشت زمان تجدید شده، با ذوق هنری و استعداد شاعرانه شکل گرفته است و امروزه در زبان ها در حال چرخش است. در این مطالعه خواسته ایم این آثار ارزنده را بررسی کرده و آنها را با آثار ترکی تهیه شده از اصل فارسی مقایسه کنیم تا نشان دهیم که چقدر تحت تأثیر این رباعیات بوده اند.

کلید واژه ها: عمر خیام، رباعیات، فارسی، ترانه

GİRİŞ

Ebu'l-Feth Gıyâsuddîn Ömer b. İbrâhim el-Hayyâm, İran'ın en büyük bilginlerinden ve tanınmış âlimlerinden biridir. Döneminde astronomi, matematik, tıp, fizik, musiki, mantık ve felsefe üzerinde yaptığı çalışmalarla mevki ve şöhret sahibi olmuş, Batı'da Doğu'nun en fazla hayranlık duyulan şairidir. 1892'de Londra'da onun adına bir kulüp kurulmuş, 1970'te ayın üzerindeki bir kratere, 1980'de de yeni bulunan bir kuyruklu yıldız adı verilmiştir (Unat, 2007: s. 66-68).

XII. yüzyılın, rubaileri ile meşhur şairlerindedir. Hayyâm'a ait rubai-leri ilk nakleden kaynak Zahîrî-i Semerkandî'nin 556/1161 yılından sonra kaleme aldığı *Sindbâdnâme*'dir. Bu eserde şairi belirtilmeden aktarılan beş rubai daha sonraki kaynaklarda Hayyâm'ın rubaileri arasında zikredilmiştir. Hayyâm rubailerini toplayan ilk müstakil eser de IX. (XV.) yüzyılda Yâr Ahmed b. Hüseyin Reşîdî-i Tebrîzî'nin 868/1464 yılında tasnif edilen *Ṭarabhâne* adlı eseridir (Kırlangıç, 2007: s. 68-70). Hayyâm rubailerinin Latince çevirileri de XVIII. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamıştır; T. Hyde'in *Veterum Persarum*'unda onlardan biri yer alır. 1804'te F. Dombay'ın Viyana'da basılan Farsça gramerinde de bazı çeviriler bulunmaktadır (Unat, 2007: s. 66-68). Onun dünyaca tanınmasında ve meşhur olmasında Edward Fitzgerald'ın (ö. 1883) Hayyâm rubailerinin İngilizce manzum çevirisi, önemli bir yer işgal etmektedir. İngiltere, Amerika, Fransa, Danimarka, Rusya, Asya ve Arap ülkelerinde Hayyâm konusunda birçok araştırma yapılmış, rubaileri pek çok dile çevrilmiştir.

Hayyâm, dönemi fitne, kavga ve huzursuzlukla geçtiği için olsa gerek, sinirli, sert, şüpheli, karamsar, hassas bir yapıya ve her şeyden önemlisi felsefi hayal ve fikirlere bağlı bir kişiliğe sahiptir. Başkaları tarafından görüşlerini açık, içinden geldiği gibi ve sert bir şekilde ifade etmesi sebebiyle farklı şekillerde tanınmış, tanıtılmıştır. (Unat, 2007: s. 66-68). Rubaileri çoğu zaman yanlış anlaşılmış, fakat üzerinde yapılan çalışmalar ve felsefi çözümlenmelerle anlaşılmış, Hayyâm; yenilikçi, ileri görüşlü bir düşünür olarak yorumlanmıştır. (Yasa, 2009: s. 108).

Hayyâm rubaileri, şairin sıkıldığı ve yorulduğu zamanlarda içini rahatlatmak ve hislerini dile getirmek için söylediği şiirleridir. Rubailer;

fesâhat ve belâgate sahip, akıcı, tekellüften uzak, derin anlam içeriklidir. Konu itibariyle de ölümü hatırlatır, hayatın geçiciliğine üzüdür, zamana güvensizdir, sık sık nereden gelip nereye gidildiğini sorgulamaktadır. Hayyâm, anlama odaklanmıştır, amacı rubailerıyla öğüt vermektir. O, rindane edasıyla, kalender meşrebiyle, şöhretiyle kendinden sonraki şairleri etkilemiştir. Sadi'nin (ö. 691/1291) , Hafız'ın (ö. 791/1388) şiirlerinde de Hayyâm etkisi görülmektedir. (Gölpınarlı, tsz: s. 46-47)

Çalışmada esas olarak şarkıların alındığı tercüme eserlere yer verilmiştir ancak Hayyâm rubailerini, Muallim Feyzi, Abdullah Cevdet, Köprülüzade Fuat, Hüseyin Dâniş, Hüseyin Rıfat, Hammamîzâde İhsan, Feyzullah Dâniş, Ahmet Hayyat, İbrahim Alâeddin Gövsa, Rıza Tevfik-Hüseyin Dâniş, Orhan Veli Kanık, Âsaf Halet Çelebi Abdülbaki Gölpınarlı, Vasfi Mahir Kocatürk, Rüştü Şardağ, Yahya Kemal, (Gölpınarlı, tsz: s. 48), Yakup Kenan, Ahmet Özkan, Mehmet Kanar, Hasan Çiftçi- Orhan Başaran, Ali Güzelyüz v.d. tarafından da Türkçeye çevrilmiştir.

Çalışmada, her bir bestenin başlığı ve bestekârı verildikten sonra hem Farsçası hem de çevirileri ile bir mukayesesi yapılmış, aynen alınan kısımlar tercümelerinde kalın punto ile yazılmıştır. Rubailer Sabahattin Eyüboğlu çevirisinden alınmıştır, fakat bu çalışmada diğer çevirilere de yer verilmiştir. Hayyâm'ın olduğu söylenen; fakat bizim tespit edemediğimiz şarkılar da bulunmaktadır.¹

¹ **Siya Siyabend – Hayyâm**

Hiç hiç bişey bilmiyorlar
Bilmek istemiyorlar
Hiç hiç bişey görmüyorlar
Görmek istemiyorlar
Şu cahillere bak dünyanın sahibi onlar
Şu cahillere bak dünyanın sahibi onlar
Onlardan değilsen sana zalim derler
Onlara aldırma Hayyam
Dostum

Kara Güneş – Uyanmak Gerek

Açılmaz kapıları açman mı gerek
Dünya insanca yaşamam mı gerek
Bırak öyleyse iki dünyayı birden
Bir yarı canlar canlar uyanmak gerek
Canlar uyanmak gerek

Bestelenen Şarkılar ve Rubailer

1. Kimse Bilmez – Mehmet Güreli

Bulut geçti, gözyaşları kaldı çimende
Gül rengi şarap içilmez mi böyle günde
Seher yeli eser yırtar eteğini gülün
Güle baktıkça çırpınır yüreği bülbülün

Bu yıldızlı gökler ne zaman başladı dönmeye
Kimse bilmez kimse bilmez

Canlar uyanmak gerek

Kaç nefes alacağın hiç belli değil
Doldur şarabı hiç belli değil
Doldur şarabı hiç belli değil

Dünya zalimin zenginin olsun
Cehennem kötünün cennet iyinin olsun
Şu durmadan kurulup dağılan evrende
Sevgilin bizim olsun canı canımız olsun
Canı canımız olsun canı canımız olsun
Canı canımız olsun canı canımız olsun

Can Gox – Dal Gonca'yı Bir Sabah

Dal gonca'yı bir sabah açılmış buldu,
Gül melteme bir masal deyip savruldu
Dünyada vefasızlığa bak; on günde
Bir gül yetişip, açıp, solup kayboldu.

Sen acırken bana, hiçbir günahımdan korkmam
Benle oldukça; yokuş, engebe, yoldan korkmam
Beni ak yüzle diriltirsin a tanrım, bilirim;
Defterim dolsa da suçlarla, siyahtan korkmam.
Varlık yokluk derdinin aklından bilsin
Bırak öteyi bil kendini bil
Doldur şarabı derin bir nefes al

1.1. Ömer Hayyâm Rubailerü

Bulut geçti, gözyaşları kaldı çimende

Gül rengi şarap içilmez mi böyle günde?

Bugün bu çimen bizim, yarın kim bilir kim

Gezecek, bizim toprağın yeşilliğince (Eyüboğlu, 2003: s. 181)

Seher yeli eser yırtar eteğini gülün

Güle baktıkça çırpınır yüreği bülbülün

Sen şarap içmene bak, çünkü nice gül yüzler

Kopup dallarından toprak olmadalar her gün (Eyüboğlu, 2003: s. 165)

Bu yıldızlı gökler ne zaman başladı dönmeye?

Ne zaman yıkılıp gidecek bu güzelim kubbe?

Aklın yollarıyla ölçüp biçemezsin bunu sen

Mantıkların, kıyasların sökmez senin bu işte (Eyüboğlu, 2003: s. 166)

Şarkı, Eyüboğlu çevirisiyle karşılaştırıldığında, aaba kafiye örgüsündeki rubailerin şarkıda sadece ilk iki mısranın son rubainin de tek mısranın aynen kullanıldığı görülmektedir. Yani üç rubainin beş mısrandan oluşmuş bir şarkıdır.

Hayyâm, buluta, güle, bülbüle bakar ve onlara özellikleriyle işaret eder. Bulut görür, yağmuru, onun gözyaşları olarak çimende görmek ister. Rüzgâr görür, gül yapraklarını yırtışını bülbüle çarpan yürekle seyrettirir. Yıldız görür, insanın acziyetini ifade eder, dünyanın ne zamandan beri döndüğüne aklımızın ermediğinden dem vurur. Rubailerde dünyanın geçiciliğinden, günü değerlendirmek gerektiğinden bahseder. Ona göre varlık bir sırdır.

Hayyâm'ın bu rubailerinde onun sanat zevki ve yeteneğinin ürünleri olarak; bulutun gözyaşlarıyla çemeni ıslatması, seher yelinin gülün eteğini yırtması gibi edebî sanatlar bulunmaktadır.

Şarkı, Farsça orijinali ve Çiftçi-Başaran çevirisiyle şöyledir:

ابر آمد و باز بر سر سبزه گریست

نمی بایدزیست بی باده گلرنگ^۲
 این سبزه که امروز تماشاگه ماست
 تا سبزه خاک ما تماشاگه کیست؟

Ebr âmed u bâz ber ser-i sebze gurîst

Bî bâde-i gülreng nemî bâyed zîst

În sebze ki imrûz temâşâgeh-i mâ'st

Tâ sebze-i hâk-i mâ temâşâgeh-i kîst

(Furûgî; Gani ve Halebi, 2002: s. 151, r. 8)

Bulut geldi, yine çimen üzerinde ağladı.

Yaşanmaz gül rengi şarap olmadı mı

Bu çimen bugün bizim seyrangâhımız

Toprağımızın çimeni olacak, kimin seyrangâhı?

(Furûgî vd., 2002: s. 151, r. 8)

بنگر ز صبا دامن گل چاک شده

بلبل ز جمال گل طربناک شده

در سایه گل نشین که بسیار این گل^۳

در خاک فرو ریزد و ما خاک شده^۴

Bi'nger zi şabâ dâmen-i gül çâk şode

Bülbül zi cemâl-i gül tarabnâk şode

Der sâye-i gül nişîn ki bisyâr în gül

² گلرنگ *Yahya Kemal Rubailer* adlı eserde ارغوان şeklinde.

³ Bu mısra *Yahya Kemal Rubailer* adlı eserde هین باده خورید کای بسا گل کز باد şeklinde.

⁴ Bu mısra *Yahya Kemal Rubailer* adlı eserde از شاخ فرو ریخته و خاک شده şeklinde.

Der hâk furû rîzed u mâ hâk şode (Furûğî vd., 2002: s. 151, r. 8)

Seher yeli esip, yırtmış eteğini gülün
Gülün cemâliyle gelmiş, neşesi bülbülün
Otur gülün gölgesinde; zira nice gül yüzler;
Dökülür yere; biz de olmuşuz toprağı gülün.

(Furûğî vd., 2002: s. 151, r. 8; Hidayet, 2016: s. 78, r. 60)

Hayyâm'a göre ölümü anlamının yolu yaşamı anlamaktan geçer. Yaşamı anlamak da onun gizli sırlarını anlamaktan geçer. Yaşıyoruz, yaşayacağız, bizden öncekiler gibi biz de bir gün toprak olacağız. Rıza Tevfik'e göre Hayyâm, "hayat bizim için yegâne fırsattır. Onu zayi etmeyelim" diye düşünmektedir. (Yasa, 2009: s. 35)

Yahya Kemal, Ömer Hayyâm'ın rubailerini Türkçe söyleyiş olarak ifade edip çevirmiştir:⁵

Yaş döktü bulut çayır çemenden geçerek
Mümkün mü kızıl şarabı nüş eylememek
Gerçek bu çemende şimdi biz gezmedeyiz
Bizden bitecek çemende kimler gezecek (Kemal, 1963: s. 27)

Esdikçe sabâ dâmen-i gül çâk olmuş
Bülbül güle baktıkça tarabnâk olmuş
İç bâdeyi çünkü bâd elinden nice gül
Kopmuş da dalından dökülüp hâk olmuş. (Kemal, 1963: s. 55)

2. Zaman- Leyla The Band

Her sabah bi gün doğarken,
Bi gün de eksilir ömürden.

⁵ Şarkılarda Yahya Kemal çevirisi kullanılmamış olsa da anlam itibarıyla güzel olan çevirilere tespit ettiğimiz kadarıyla yer verdik.

Her şafak bi hırsız gibi,
Elinde bi fenerle...

Cehennem boşuna,
Dert çektiğimiz günler...
Cennet gün ettiğimiz dünler...
Ey zaman bilmez misin ettiklerini...
Bir düğüm ki ne sen çözebilirsin ne ben!

Bilmezsın ne olduğunu,
Vazgeç ötelere yorma kendini...
Kendine gel bir düşün,
Ben benim, sen ben arama boşuna...

2.1. Ömer Hayyâm Rubaileri

**Her sabah yeni bir gün doğarken,
Bir gün de eksilir ömürden;
Her şafak bir hırsız gibidir
Elinde bir fenerle gelen.** (Eyüboğlu, 2003: s. 6, r.2)

Dünya dediğin bir bakışımızdır bizim;
Ceyhun nehri kanlı gözyaşımızdır bizim;
**Cehennem, boşuna dert çektiğimiz günler,
Cennetse gün ettiğimiz günlerdir bizim.** (Eyüboğlu, 2003: s. 7, r.1)

Ey zaman, bilmez misin ettiğin kötülükleri?
Sana düşer azapların, tövbelerin beteri.

Alçakları besler, yoksulları ezer durursun:

Ya bunak bir ihtiyarsın ya da eşeğin biri. (Eyüboğlu, 2003: s. 6, r. 1)

Varlığın sırları saklı senden, benden;

Bir düğüm ki ne sen çözebilirsin ne ben.

Bizimki perde arkasında dedikodu;

Bir indi mi perde, ne sen kalırsın, ne ben. (Eyüboğlu, 2003: s. 13, r.1)

Bu dünyadan başka dünya yok, arama;

Senden benden başka düşünen yok, arama!

Vazgeç ötelere, yorma kendini:

O var sandığın şey yok mu, o yok, arama! (Eyüboğlu, 2003: s. 16, r.1)

Dün geldi: Nedir aradığın? dedi bana:

Bensem, ne bakarsın o yana bu yana?

Kendine gel de düşün, içine iyi bak:

Ben benim, sen ben; aranıp durma **boşuna!** (Eyüboğlu, 2003: s. 18, r.1)

Şarkı, Eyüboğlu çevirisiyle karşılaştırıldığında, aaba kafiye örgüsündeki rubailerde ilk rubainin aynen, ikinci rubainin son iki mısraının kısmen, üçüncü rubainin ilk mısraının anlam olarak, altıncı rubainin de “aranıp durma boşuna” cümlesiyle kısmen kullanıldığı görülmektedir.

Hayyâm, dünyayı ve zamanı kötümser bir şekilde değerlendirir. Sık sık dünyaya neden geldik, niye gideceğiz diye sorular sorar. Dünyayı önemsemez. Bazen onu küçümser, onunla alay eder. Zamanı da yaptıklarını yaşlılıktan, bilmeden mi yapıyorsun, yoksa bilerek kötü olduğundan mı yapıyorsun diye sorgular. Aslında Hayyâm, kötülüğü zamanın eski bir âdeti olarak görür ve onu her fırsatta sıkıştırır.

Hayyâm, Allah inancını sade, anlaşılır bir durumda ortaya koyar ve Allah ile kendine mahsus bir şekilde “sır” ifadesiyle konuşur.

O, tek bakış açısında değildir. Dünyayı hem iyi, hem kötü olarak değerlendirir. Dünyanın iyi bir dünya olmadığını söylerken, fazlasını da bekleme, arama, aranıp durma der. Bunları söylerken çok güzel teşbihler yapar. Şafağı elinde lambasıyla hırsıza, dünyayı gelip geçiciliği, ömrün kısalığıyla bakışa benzetir.

3. Fazıl Say & Serenad Bağcan – Ey Kör

Ey kör! bu yer, bu gök, bu yıldızlar, boştur boş!

Bırak onu bunu da gönlünü hoş tut hoş!

Şu durmadan kurulup dağılan evrende

Bir nefestir alacağın, o da boştur boş! (Eyüboğlu, 2003: s. 31, r.2)

Şarkı, Eyüboğlu çevirisiyle karşılaştırıldığında, aaba kafiye örgüsündeki rubainin aynen kullanıldığı görülmektedir. Hayyâm bazen yaşamın zorluğundan bahsederken, bazen de yaşamı bir yönüyle mutluluk ile eş görür ve boş işlerle uğraşma, gönlünü hoş tut der. O, dünyanın gelip geçiciliğinden bahsederken; geçici olan dünyaya bağlanmamak, mutlu yaşamak gerektiğinden söz eder; onu anlamayıp dünya heveslerine önem veren insanları da kör olarak vasıflandırır.

4. Fazıl Say & Serenad Bağcan – Akılla Bir Konuşmam Oldu

Akılla bir konuşmam oldu dün gece;

Sana soracaklarım var, dedim;

Sen ki her bilginin temelisin,

Bana yol göstermelisin.

Yaşamaktan bezdim, ne yapsam?

Birkaç yıl daha katlan, dedi.

Nedir; dedim bu yaşamak?

Bir düş, dedi; birkaç görüntü.

Evi barkı olmak nedir? dedim;

Biraz keyfetmek için

Yıllar yılı dert çekmek, dedi.

Bu zorbalar ne biçim adamlar? dedim;
Kurt, köpek, çakal makal, dedi.
Ne dersin bu adamlara, dedim;
Yüreksizler, kafasızlar, soysuzlar, dedi.
Benim bu deli gönlüm, dedim;
Ne zaman akıllanacak?
Biraz daha kulağı burkulunca, dedi.
Hayyam'ın bu sözlerine ne dersin, dedim:
Dizmiş alt alta sözleri,
Hoşbeş etmiş derim, dedi. (Eyüboğlu, 2003: s. 196)

Ben olmayınca bu güller, bu serviler yok.
Kızıl dudaklar, mis kokulu şaraplar yok.
Sabahlar, akşamlar, sevinçler tasalar yok.

Ben düşündükçe var dünya, ben yok o da yok. (Eyüboğlu, 2003, s. İx)⁶

Şarkı, Eyüboğlu çevirisiyle karşılaştırıldığında, rubailerin aynen kullanıldığı görülmektedir. Hayyâm umutsuzluğuna akılla çare aramaktadır. Çünkü o, insana ve akla çok önem verir. Ona göre akıl, akılla bilinecek şeyleri bizzat bilir, nefis ise akıl yoluyla bilgiye ulaşır. (Gölpınarlı, tsz, s. 29)

5. Kuan – Al Cenneti Çal Başına

Bir yanda gül renkli şarap şirin sevgili
Öte yanda ikiyüzlü dincilerin zilleti
Çoğu cehennemlikmiş dünyada âşıkların

⁶ Eyüboğlu, bu rubainin sadece Abdullah Cevdet çevirisinde olduğunu belirtmiştir.

Desene **kimsenin göreceği yok cenneti**

Bilmem kimim neyim benden ne kalır yarına

Cennet mi düşer yoksa cehennem mi payıma

Sevgili şarap müzik yeter bana

Gerisi senin olsun al cenneti çal başına

5.1. Ömer Hayyâm Rubaileri

Şarap içip güzel sevmek mi daha iyi,

İkiyüzlü softaları dinlemek mi?

Sarhoşla âşık cehenneme gidecekse,

Kimselerin göreceği yoktur cenneti. (Eyüboğlu, 2003, s. 91, r. 2)⁷

Bilmem, Tanrım, beni yaratırken neydi niyetin,

Bana cenneti mi, cehennemi mi nasip ettin;

Bir kadeh, bir güzel, bir çalgı bir de yeşil çimen

Bunlar benim olsun, veresiye cennet de senin. (Eyüboğlu, 2003, s. 168, r. 2)

Âlemde herkes bir şekilde sarhoştur. Hayyâm, sarhoşla âşık cehenneme girecekse kimse cennet yüzü göremeyecektir der. Sarhoş olmayı, riya ile iyilik yapana ve zahitliğe sığınıp gururlu olmaya tercih eder.

من هیچ ندانم که مرا آن که سرشت

از اهل بهشت کرد یا دوزخ زشت

جامی و بتی و بربطی بر لب کشت

این هر سه مرا نقد و ترا نسیه بهشت

*Men hûç nedânem ki merâ ân ki Sirişt*⁷ Aynı anlamda bkz. Furûğî, s. 163, r. 42.

*Ez ehl-i behişt kerd yâ dûzeh-i zişt
Câmî u butî u berbetî ber leb-i kişt
În her se merâ nakd u turâ nisye behişt*

Ben asla bilmiyorum, Yaratıcı beni,
Cennetlik mi yaptı, kötü cehennemlik mi?
Kadeh, sevgili ve saz; peşinim olsun üçü;
Sen de al şu cennet denen veresiyeni. (Furûğî vd., 2002: s. 163, r. 43)

6. Can Gox- Ömrünü Berbat Etme

Rüzgâr esmiş düşmüş gül etekten
Bülbül güle tutkun öylesi içten
Kalk iç gene doldur bak savrulmuş dallar
Göreceksin gül ölmüş sabah erken

Gül bahçesinde ararken seni
Gelen kokun sarhoş etti
Bizi güllere anlattım
Baktım kuşlar da dinler beni

Geçmiş günü boşa **yâd etme**
Gelmemiş **feryat etme**
Gelen geçen masal bunlar
Eğlen sen ömrünü **berbat etme**

6.1. Ömer Hayyâm Rubaileri

Gece, **gül bahçesinde, ararken seni,**

Gülden gelen kokun sarhoş etti beni;

Seni anlatmaya başlayınca güle

Baktım kuşlar da dinliyor hikâyemi. (Eyüboğlu, 2003: s. 120, r. 1)

Şarkı, Eyüboğlu çevirisiyle karşılaştırıldığında, ikinci ve üçüncü kıtânın rubainin ortak birkaç kelimesiyle birlikte daha çok anlam itibariyle kullanıldığı görülmektedir. Son kıtânın Farsça metni de şöyledir:

از دی که گذشت هیچ از او یاد مکن

فردا که نیامده است فریاد مکن

بر نآمده و گذشته بنیاد مکن

حالی خوش باش و عمر بر باد مکن

Ez dey ki guzeşt hîç ez û yâd mekon

Ferdâ ki neyâmede est feryâd mekon

Ber ne'âmede u guzeşte bunyâd mekon

Hâlî hoş bâş u omr ber bâd mekon

Geçip giden dünkü günü, hiç anma;

Gelmemiş yarın için, feryat etme.

Gelmemiş ve geçmiş zamana güvenip aldanma,

Şu anda mutlu olmaya bak, ömrünü heba etme. (Furûğî vd., 2002. S. 194, r. 136)

Geçmişle uğraşmamak, olmayana üzülmemek, ömrü berbat etmemek. Hayyâm'ın felsefesinde var olan unsurlar. Yine Hayyâm, anı değerlendirmek gerektiğini vurgulamaktadır, çünkü hayat geçici, zaman kısadır.

7. Ceylan Ertem – Ne Güzel Gün

Evren kırıntısı bu güzelim yıldızlar

**Gelir giderler, dünyayı bezer dururlar
Göklerin eteğinde, toprağın koinunda
Doğdukça doğacak daha neler neler var**

**Ne güzel gün, hava ne sıcak
Ne güzel gün, hava ne serin**

**Bu yolun hoş bir yerinde durabilseydik
Ya da bu yolun ucunu görebilseydik
O umut da yok bu umut da hiç değilse,
Otlar gibi kesilip yeniden sürebilseydik**

7. 1. Ömer Hayyâm Rubaileri

**Evren kırıntısı bu güzelim yıldızlar
Gelir giderler, dünyayı bezer dururlar;
Göklerin eteğinde, toprağın koinunda
Doğdukça doğacak daha neler var. (Eyüboğlu, 2003: s. 101, r. 2)**

**Ne güzel gün! Hava ne sıcak, ne serin;
Bir bulut, tozunu siliyor bahçenin;
Bülbül coşmuş, sesleniyor sarı güle:
Şarap iç şarap da yüzüne renk gelsin! (Eyüboğlu, 2003: s. 104, r. 1)**

**Bu yolun hoş bir yerinde durabilseydik;
Ya da yolun ucunu görebilseydik:
O umut da yok bu umut da; hiç değilse**

Otlar gibi kesilip yeniden sürebilseydik. (Eyüboğlu, 2003: s. 104, r. 2)

İlk rubai aynen, ikinci rubai nakarat olarak kısmen, üçüncü rubai de aynen kullanılmıştır. Nakarat olarak kullanılan rubainin Farsça aslı şöyledir:

روزی است خوش و هوا نه گرم است و نه سرد

ابر از رخ گلزار همی شوید کرد

بلبل به زبان حال خود با گل زرد

فریاد همی کند که می باید خورد

Rûzî est hoş u hevâ ne germ est u ne serd

Ebr ez ruḡ-i gül-zâr hemî şûyed gerd

Bûlbûl be zebân-i hâl-i ḡod bâ gül-i zerd

Feryâd hemî koned ki mî bâyed ḡord

Hoş bir gündür; hava ne soğuk, ne sıcak,

Yıkar bulut, gülün yanağından toz toprak,

Hal diliyle bülbül, sarı güle;

Feryat etti: "İçmek gerek, içmek gerek". (Furûḡî vd., 2002. s. 175, r. 79)

İnsanın yaratılışı ve evren hakkında kendine özgü düşünceleri olan Hayyâm, evrende olup biten her şeyin sebebini araştırır, bunu yaparken de güzelliklerden yararlanmayı bilir.

SONUÇ

Hayyâm, anlamları birbirine yakın, ahengi farklı rubailerinde bazen nerden gelip nereye gideceğimizi, kim olduğumuzu sorar, bazen dünyanın bir soluktan ibaret olduğunu, âhiretin ebedî olduğunu, ömrün kısa ve geçici olduğunu vurgular. Problemlerini mantık çerçevesinde çözmeye çalıştığı için Hayyâm, an gelir tereddüde düşer, an gelir umutsuz görünür; fakat gerçek olanın yaratıcı olduğunu, rahmetten ümit kesilmeyeceğini

bilir. Onun şüphesinin, ye'sinin, aşkının hissedildiği rubailerıyla o, iyiliği, gönül yapmayı, minnet altına girmemeyi, insanlara ölçülü yaklaşmayı tavsiye eder. Kendini büyük görenlere acır; ama alay etmekten de geri durmaz. Biz bestelenmiş olan bu rubailerle Hayyâm'ın umutsuzluğunu, dünyanın ve hayatın boş olduğuna karşı olan duygularını, insanın yaratılışı ve kader hakkındaki yorumlarını, alaycı yönünü, aczini dile getirişini ve inancını belirtirken, rubailerin etkileyici olduğunu, hâlâ dillerden dillere dolaştığını, gönüllerde taht kurduğunu göstermek istedik.

KAYNAKÇA

Can Gox. 06.07.2021 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=ENY-7bnV8s> adresinden erişildi.

Ceylan Ertem. 06. 07. 2021 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=x7k6a QjroE> adresinden erişildi.

Dâniş, Hüseyin. (2017). *Ömer Hayyam Rubailer*. Mehmet Kanar (Çev.). İstanbul: Şule Yayınları.

Eyüboğlu, Sabahattin. (2003) *Ömer Hayyam Dörtlükler – Rubailer*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Fazıl Say. 06.07.2021 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=4KVY2xNDzvE> adresinden erişildi.

Fazıl Say. 06. 07. 2021 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=k2EMD8ahAKc> adresinden erişildi.

Gölpınarlı, Abdülbaki. (tsz.) *Hayyam ve Rubailer*. İstanbul: İnkılap Yayınları.

Güzelyüz, Ali. (2012) *Ömer Hayyam Rubailer*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Hayyam Rubâileri. 30.03.2020 tarihinde <https://ganjoor.net/khayyam/robaee/sh43/> adresinden erişildi.

Hidayet, Sadık. (2016). *Hayyam'ın Teraneleri*. Mehmet Kanar. (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kemal, Yahya. (1963). *Rubailer, Hayyam Rubailerini Türkçe Söyleyişlerle*. İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları.

Kırlangıç, Hicabi. (2007). "Ömer Hayyam". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C: 34, s. 68-70. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kuan. 06.07.2021 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=iVRK1xl4gbA> adresinden erişildi.

Leyla The Band. 06. 07. 2021 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=RrGjK28-2TY> adresinden erişildi.

Mehmet Güreli. 06.07.2021 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=h_GbtBt9pag adresinden erişildi.

Muhammed Ali-yi Furûğî; Kasım-ı Gani; Ali Asgar-ı Halebi. (2002). *Hayyam hayatı, felsefesi ve gerçek rubaileri*. Hasan Çiftçi- Orhan Başaran (Çev.). Erzurum: Babil Yayınları.

Unat, Yavuz. "Ömer Hayyam". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C: 34, s. 66-68. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yasa, Metin. (2009). *Hayyam'ın Rubaileri, Din Felsefesi Açısından Bir Çözümleme*. Ankara: Elis Yayınları.